

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Bakalářská práce

Maria Friedlová

Elsa Gollerová a Julius Zeyer: přátelství mezi překladatelkou a autorem

Elsa Goller and Julius Zeyer: friendship between translator and author

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Michal Topor, Ph.D.

Poděkování: Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Michalu Toporovi, Ph.D. za všestrannou pomoc, množství cenných a inspirativních rad a zároveň za velkou trpělivost a obdivuhodnou ochotou. Dík patří i mé rodině za neutuchající podporu po celou dobu studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. 8. 2020

.....

Maria Friedlová

Klíčová slova (česky)

Julius Zeyer, Elsa Gollerová, překlad, přátelství

Klíčová slova (anglicky):

Julius Zeyer, Elsa Goller, translation, friendship

Abstrakt (česky)

Cílem bakalářské práce je představit osobnost Elsy Gollerové se zřetelem k jejímu vztahu k českému básníku Juliu Zeyerovi. Východiskem práce je především rozsáhlá vzájemná korespondence uložená v LA PNP, dalším užitečným pramenem je důkladný a zevrubný soubor, zahrnující výstřižky jak textů (článků, překladů) překladatelčiných, tak dobové texty o ní. Důraz je v práci kladen především tu část autorčina publicistického a překladatelského díla, jež byla soustředěna ve staročeském deníku *Politik*, resp. *Union*; právě zde vyšla většina jejích překladů Zeyerových prací. Vícejazyčná korespondence mezi Zeyerem a Gollerovou odkrývá letité přátelství a též překladatelskou spolupráci. K porozumění jejich vztahu má přispět jednak sonda naznačující v širším měřítku Zeyerův poměr k ženám, jednak nástin situace a společenského statutu žen-překladatelek na sklonku 19. století.

Abstract (in English):

This bachelor's thesis aims to provide an introduction of Elsa Goller regarding her relationship with the Czech poet Julius Zeyer. The thesis is primarily based on their extensive correspondence deposited in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature; another helpful source of information is represented by a thorough and detailed file including not only cuttings of Goller's texts (such as articles and translations), but also historical texts about her. In the thesis, special attention is devoted to the part of Goller's journalistic and translation work concentrated in the old Bohemian daily, the *Politik* (or the *Union*). In this very daily, most her translations of Zeyer's works were published. By Zeyer and Goller's multilingual correspondence, not only their long-lasting friendship, but also their translation cooperation is revealed. To provide a better understanding of their relationship, a wide look suggesting Zeyer's attitude towards women is taken, as well as the outline of the situation and social status of women translators towards the end of the 19th century is depicted.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	ELSA GOLLEROVÁ	8
2.1	PUBLICISTICKÁ ČINNOST	10
2.1.1	<i>Teplitz-Schönauer Anzeiger</i>	10
2.1.2	<i>Bohemia</i>	11
2.1.3	<i>Budweiser Zeitung</i>	11
2.1.4	<i>Politik (Union)</i>	11
3	POSTAVENÍ ŽEN-PŘEKLADATELEK VE SPOLEČNOSTI NA SKLONKU 19. STOLETÍ	14
3.1	ŽENA NA SKLONKU 19. STOLETÍ	14
3.2	ŽENSKÉ LISTY	14
3.3	VZDĚLÁNÍ ŽEN	15
3.4	ŽENA-KARIÉRISTKA	16
3.5	ŽENA-PŘEKLADATELKA	17
4	ŽENY V ŽIVOTĚ JULIA ZEYERA	18
5	PŘÁTELSTVÍ MEZI PŘEKLADATELKOU A AUTOREM	21
5.1	POČÁTEK KORESPONDENCE	21
5.2	ROK 1894	22
5.3	ROK 1895	23
5.4	ROK 1896	26
5.5	ROK 1897	27
5.6	ROK 1898	28
5.7	ROK 1899	30
5.7.1	<i>Setkání s Émilem Zolou</i>	31
5.8	ROK 1900	33
5.9	VZPOMÍNKY NA JULIA ZEYERA	34
6	POZNÁMKY K DOPISŮM	36
7	ZÁVĚR	37
8	ZDROJE	38
8.1	PRIMÁRNÍ LITERATURA	38
8.2	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	38

1 Úvod

Smyslem práce *Elsa Gollerová a Julius Zeyer: přátelství mezi překladatelkou a autorem* je představit postavu Elsy Gollerové ve vztahu k českému básníkovi Juliu Zeyerovi. Gollerová byla Zeyerovou velkou obdivovatelkou, adorovala nejen jeho literární díla, ale i jeho samého. Nebyla pouze Zeyerovou překladatelkou, ačkoli právě k tomuto aspektu jejího života je práce primárně zaměřena, ale zejména v německých periodících se sama profilovala jako básnička a fejetonistka. Cílem práce není zastínit tuto složku jejího díla překladatelskou činností, překladatelství je podtrženo jako činnost, která ji s Juliem Zeyerem sblížila a zahájila jejich spolupráci.

Primárním a nejrozsáhlejším východiskem k analýze a popisu vztahu mezi překladatelkou a autorem je pečlivě uspořádaný a bohatý fond Elsy Gollerové, ve kterém se kromě rodinných dokumentů, fotografií a rukopisů nachází i rozsáhlý a neobvykle zachovaný soubor fejetonů, které nejen že jsou chronologicky uspořádané a věcně utříděné, ale obsahují dodatečně ručně vepsané poznámky samotné autorky, která je tímto způsobem zpětně korigovala. Kromě těchto cenných dokumentů se ve fondu nachází dopisy od dalších významných autorů nebo jiných umělců, jako je Hermann Hesse, Émile Zola, Alfons Mucha nebo A. P. Čechov, které by zajisté byly nosným zdrojem pro další líčení kariérní dráhy Elsy Gollerové.

Neméně důležitým fondem uloženým v LA PNP je fond Julia Zeyera, ve kterém se nachází dopisy, které od Gollerové obdržel a které on adresoval jí. Bohužel v tomto případě nelze mluvit o celistvém souboru, neboť velká část dopisů, převážně z roku 1896, 1897 a 1899, chybí.

Záměrem interpretace vztahu je především zodpovědět sérii otázek zabývajících se posloupným vývojem vztahu korespondentů – jak došlo k první interakci mezi dopisovateli? Byl vztah založený výlučně na profesní, formální rovině? Jak probíhala komunikace ohledně přeložených děl? Dával autor překladatelce ohledně překladů formou dopisů i zpětnou vazbu? aj.

*„Jen Elsa Gollerová, poslední mohykánka
tehdejšího literárního světa, zůstala tu sama,
skromná a tichá, se vzpomínkami na slavnou
dobu české poesie, které také sloužila zaníceným
srdcem i všemi vlohami.“¹*

Obr. 1 - LA PNP, f. E. Gollerová

2 Elsa Gollerová

Elsa Gollerová (Alžběta Marie Joseřina Antonie Gollerová) byla německo-česká fejetonistka, překladatelka a učitelka cizích jazyků.

Narodila se 1. října 1868 v Trmicích u Ústí nad Labem v zámku hraběte Albrechta Nostitze. Jako děvče chtěla Gollerová čas trávit především divadelnictvím a malbou. Takové kroužky však nebyly tehdejší společností akceptovány a neměla pro ně pochopení ani její rodina, a tak místo toho docházela na hodiny klavíru, ač by dívka dala spíše přednost houslím. Ani ty však nepatřily v té době mezi přijatelné kratochvíle pro ženy.

¹ BABKA, Miroslav. Zapomínaná překladatelka básníka Julia Zeyera. *Knihy a čtenáři*. 1947, 7(15), s. 88–89.

Dostalo se jí velmi dobrého vychování a vzdělání. Kromě německého jazyka ovládala na vysoké úrovni i ruštinu nebo francouzštinu. Roku 1892 absolvovala na Karlově univerzitě zkoušku z francouzské literatury. (Babka 1947, s. 88) Na hodiny anglického jazyka začala docházet na podzim roku 1895.

Smrt otce, Antonína Gollera (1833–1880), rodinu zasáhla nejen duševně, ale i finančně. Otec byl v Trmicích stavebním inženýrem a architektem a rodina, která se roku 1872 přestěhovala z Trmic do Prahy, byla odkázaná především na jeho příjem. Na začátku devadesátých let začala Gollerová pracovat jako externí fejetonistka pro německojazyčný deník *Politik*, aby mimo jiné matce vypomohla vypořádat se s finančními nesnázemi. Odměna za práci byla mizivá, žena v té době obvykle vydělávala mnohem méně než muž na stejné pozici. Zeyer překladatelčinu nesnadnou situaci komentoval slovy: „*Hod'te to slavné redakci „Politik“ na hlavu nebo pod nohy, dřou Vám kůži z těla, protože jste žena a uspoří na vás pro sebe 2000 zlatých ročně.*“² Následně poněkud smířlivěji dodal: „*Ale co vy? Vy se s těmi překlady živíte a pomáháte tím bídným honorářem matce; tak raději mlčte, sic to dají ještě levnější síle.*“³ Po šestnácti letech v německojazyčném deníku byla Gollerová z důvodu zániku listu bez penze propuštěna, a tím bez jakékoli finanční jistoty do budoucna.

Po práci pro deník *Union* Gollerová začala vyučovat soukromě cizí jazyky. V *Lidových novinách* a *Národních listech* se od Gollerové ve třicátých a čtyřicátých letech objevily česky psané články související s osobností Julia Zeyera, ale není jich mnoho. Učitelství zanechala v roce 1942 kvůli zdravotním problémům, ve svých 74 letech.

Od roku 1945 byla členkou nepolitického spolku Úředního sdružení soukromého učitelstva v Praze. Spolek byl složen ze dvou odborů: literárního, který byl určený učitelům jazyků a různých literárních předmětů, a uměleckého, jenž se zabýval učitelstvím hudby, pohybového umění, kreslení a výtvarnictví. Tato organizace Gollerové vypomáhala finanční podporou alespoň 700 Kčs měsíčně (Babka 1947, s. 88).

Náprstkovu muzeu zanechala 67 soukromých dopisů Zeyerových a v roce 1935 odevzdala další dopisy spolu s dokumenty o svém literárním působení Národnímu muzeu, které poté přešly do správy Literárního archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP). Gollerová zemřela roku 1955 v Praze.

² Článek ze 17. 8. 1938. Jošt: *U překladatelky Zeyera a Zoly*, LA PNP, f. E. Gollerová.

³ Tamtéž.

2.1 Publicistická činnost

Zmapovat publicistickou činnost Elsy Gollerové by bylo daleko obtížnější, pokud by se v pozůstalosti nenacházely výstřižky autorčiných zveřejněných fejetonů, překladů a povídek. Ústřižky jsou řazené chronologicky a jsou uspořádané i podle toho, z jakého periodika pocházejí. Gollerová navíc většinu výstřižků sama komentovala – ručně dopisovala datace, poznámky a identifikovala své autorství. Dodávala, s kým dílo vytvořila nebo komu ho věnovala. Pokud příspěvek uveřejnila pod pseudonymem, vždy jej přeškrtnula a doplnila místo něj své jméno. Pokud se v publikovaném textu objevily gramatické hrubky, opravovala i je. Sestával-li příspěvek z několika stran, tyto strany k sobě pečlivě sešivala nití.

Příspěvky Gollerové se na začátku její kariéry nacházely spíše v novinových přílohách – v sekci, jež sloužila primárně pro pobavení a tvořila ji oddychová, nenáročná literatura. Na hlavních stránkách periodik (*Hauptblatt*) se její tvorba začala objevovat až s působením v *Politik*.

Roku 1901 vyšla v Drážďanech u Pierson's Verlag její básnická sbírka *Gedichte*. Filozoficky ovlivněná sbírka obsahuje např. básně *Götter und Menschen*, *Was ist das Leben*, *Lied der Parzer* nebo *Wie es in meiner Seele tobt und wog*. V krátké recenzi, kterou publikoval časopis *Gesellschaft* a která se jako nedatovaný útržek nachází ve fondu Gollerové, je sbírka popisována jako „begeistert für alles Ideale, möge es ihr aus den Lehren Friedrich Nietzsche entgegentreten oder aus den Dichterpersönlichkeiten eines Julius Zeyer und Felix Dahn“.⁴ V roce 1904 jí vyšly dvě knihy již publikovaných příspěvků *Novellen* a *Träume*.

2.1.1 Teplitz-Schöner Anzeiger

První článek zachycený ve výstřižkovém souboru pochází z roku 1888 a byl otištěn v deníku *Teplitz-Schöner Anzeiger*. Úvaha pojednávající o štěstí nastoluje motivický okruh dominující autorčiným textům i v letech následujících. Další článek zde publikovaný s názvem *Damals* vyšel roku 1892 a stejně jako většina jejích článků, pokud se nejedná o překlady, je autorství šifrováno – v tomto případě iniciály E. S.

⁴ LA PNP, f. E. Gollerová. (výstřižek); „nadšená ze všeho ideálního, ať už z lekcí Friedricha Nietzscheho nebo z osobností básníků Julia Zeyera a Felixe Dahna.“.

2.1.2 Bohemia

V deníku *Bohemia* se poprvé objevují její cestopisné texty. Roku 1895 vychází *Eine Skizze aus Meran*, článek z okolí Jižního Tyrolska. Rok poté se ve stejném periodiku objevuje pětidílná série s názvem *Briefe aus Russland*, která dokumentuje cestovatelské vzpomínky z východoevropské země. Pohlednice z hlavního města Ruska Gollerová poslala i Zeyerovi, stejně jako z dalších destinací. Konceptu *Briefe aus...* se držela i v následujících letech, kdy v deníku *Politik* publikovala cestopisy z Paříže a Nizozemí.

2.1.3 Budweiser Zeitung

V novinách *Budweiser Zeitung* vycházela v roce 1895 autorčina novela na pokračování s názvem *Allein*. V těchto novinách se poprvé objevila zmínka o Juliu Zeyerovi – jedná se o ex post ručně vepsané komentáře (v rámci zpětného korigování) Gollerové, které Zeyerovi následující dva příspěvky dedikují – první nese název *Ein Märchen von der Liebe*, druhý je stručněji označen jako *Liebe*. Další článek s názvem *Onkel Julius* byl v novinách otištěn roku 1896. Toho roku vyšel v *Budweiser Zeitung* i její první překlad Ěmily Zoly, jeho prózy *Das Blut*.

2.1.4 Politik (Union)

Největší část autorčiných článků však pochází z deníku *Politik*. Za vznikem deníku stál Jan Stanislav Skrejšovský (1831–1883) – mediální podnikatel a politik, jenž spolu s Juliem Grégrem patřil k významným osobnostem moderní české žurnalistiky. V jeho redakci pracovali vřehlasní novináři, jako byli Adolf Stránský, Gustav Eim nebo Ignát Schick.⁵ Na posledního jmenovaného se roku 1894 obrací Gollerová s prosbou, zda by deník neuveřejnil její překlady Zeyerových děl. „*Ich frag erst, da mir Ihre Worte, mein Herr, im Kopf lagen, beim Redakteur Schick brieflich an, ob ich Ihre von mir übersetzte Novelle einsenden könne [...]*.“⁶

⁵ Ignát Schick byl novinář a spoluzakladatel deníku *Politik*. Jeho dcera Anna Auředníčková byla významná česká překladatelka, jež seznámila čtenáře v německy mluvících zemích s takovými osobnostmi české literatury, jako byl např. Karel Čapek.

⁶ E. Gollerová → J. Zeyer, 30. 12. 1894, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer. „*Protože mi, pane, Vaše slova stále ležela v hlavě, pošlu nejprve redaktorovi Schickovi dopis s otázkou, zda bych mu mohla zaslat Vaše přeložené novely.*“

Německy psané periodikum s vysokou žurnalistickou úrovní zpřístupňovalo politické zprávy z Čech i německým čtenářům a cizincům a svou kvalitou převyšoval ostatní listy vydávané Skrejšovským (Bednařík 2011, s. 116–117).

První číslo *Politik* vyšlo 14. září 1862 a list vycházel pod tímto jménem až do 30. září 1907, kdy na něj následně navázal *Union*.⁷ První článek Gollerové, který pochází z německy psaného deníku, se datuje do roku 1889. Nese název *Sonnenstrahlen* a jedná se o kratší prozaický útvar pojednávající o lásce a přírodě. V listu Gollerová publikovala především překlady, jen z menší části potom vlastní, především fejetonistickou tvorbu.

Překlady dominují i v devadesátých letech, převážně z ruštiny a francouzštiny – z ruských autorů dominují překlady Čechova (1891: *Der Bär*, 1898: *Angst, Griša...*). Ze stejného roku pochází též článek *Weihnachten*, podepsaný G. X. Z francouzštiny Gollerová překládala díla autorů, jako byli Albert Delpit (1898: *Der Brief*), Guy de Maupassant, Anatole France, Paul Aréne nebo Marcel Prévost. Roku 1898 se v deníku poprvé objevuje jméno Juliette Franche de Clair – jeden z nejvíce používaných pseudonymů Elsy Gollerové. (Dalším autorčiným pseudonymem bylo jméno Tatjana Ivanov, pod kterým vyšly roku 1900 články *Liberale Pläne* nebo *Nur ein Märchen*.)

Roku 1898 pod pseudonymem Juliette Franche de Clair publikovala články *Abbé Mirreau* a *Luciolla*. V pozůstalosti jsou výstřižky těchto článků znovu dodatečně rukopisně spojeny s osobností Julia Zeyera – jedná se o kusé poznámky typu „věnováno Juliu Zeyerovi“ nebo „inspirováno Juliem Zeyerem“. Roku 1896 publikovala Gollerová v *Politik* první ze svých překladů Zeyerova díla, jedná se o povídku s názvem *Evas Tod*⁸ (*Smrt Evy*) pocházející ze souboru tří povídek *Báje Šošany* (1880). V roce 1900 Gollerová pro *Politik* přeložila další Zeyerovu povídky – jedna nese název *Asenat*,⁹ druhá se jmenuje *Schnee in Florenz*.¹⁰ V ručně psaném výčtu přeložených Zeyerových děl pro *Politik*, který se nachází v překladatelčině pozůstalosti, jsou dále uvedeny: *Král Kafetua*, *Darja*, *Vůně*, *Kunalovy*

⁷ Během své existence se deník dostal vícekrát do finančních potíží a redaktoři listu byli několikrát zatčeni. Kvůli nesnázím byl list nucen opakovaně pozastavit svou činnost. Během pozastavené aktivity byla kupř. *Politik* v letech 1867–1869 zastoupena listem *Correspondenz*, krátce (v létě 1867) také novinami *Patriot*. (Třicet let trvání "Politik". *Národní politika*. 1892, 10(255), s. 1–2).

⁸ *Tod Evas. Politik*. 1895, 34(94), s. 1.

⁹ *Asenat. Politik*. 1899, 38(303), s. 1.

¹⁰ *Schnee in Florenz. Politik*. 1900, 39(104), s. 2.

oči, Gdoule, Opálová miska a Stratonika. U těchto děl bohužel nebyla k dohledání přesná datace jejich uveřejnění.

V roce 1900 publikovala Gollerová v *Politik* také cestopisné příspěvky z Paříže (*Briefe aus Paris*) a z francouzského hlavního města pochází i vzpomínka na setkání s Émilem Zolou, *Ein Besuch bei Emile Zola*.¹¹

Ačkoli se Gollerová soustředila z českých autorů především na Zeyera, objevily se v deníku i překlady jiných spisovatelů. Jednalo se o práce Jakuba Arbese (*Eine Erinnerung, Vom Sarg zum Tanze*, 1900) nebo o tvorbu Gabriely Preissové (*In der Jasminlaube*, 1906). Motivy z Čech se ve člancích Gollerové začínají frekventovaněji objevovat na začátku desátých let 20. století, tedy až v navazujícím periodiku *Union*. Inspiraci čerpala především z jižních Čech, kam se roku 1893 přestěhovala. Roku 1910 publikovala *Stimmungsbild aus Südböhmen* nebo o rok později články *Die Rauchfangkehrer (Eine Reminiszens aus Südböhmens Hauptstadt)* a *Skizze aus Südböhmen*. Kromě zážitků z Čech vzpomínala na cesty z Nizozemí a Paříže – mezi lety 1889–1900 zveřejňuje *Briefe aus Paris* a roku 1904 vychází *Briefe aus Holland*.

Gollerová se mimo jiné soustředila i na literaturu pro děti. V *Union* publikovala roku 1911 soubor pohádek *Drei kleine Geschichten für gross und klein* a o rok později pohádku *Velen und Milota (Eine Kindergeschichte)*.

Kromě zmíněných periodik přispívala Gollerová (zejména vlastní tvorbou, nikoli překlady) například i do vídeňských deníků *Reichswehr* nebo *Deutsches Volksblatt*.

¹¹ Ein Besuch bei Emile Zola. *Politik*. 1899, 38(170), s. 1–2.

„Už jako kdysi není taky žena
vtělená oddanost a pokora.
Vášnivě v těla mužů vysílená
zatíná kruté spáry netvora.“¹²

3 Postavení žen-překladatelek ve společnosti na sklonku 19. století

3.1 Žena na sklonku 19. století

Společensko-politická situace žen v Čechách zůstávala i v polovině 19. století neměnná. Rovnoprávnost žen nebylo tématem hojně prodiskutovávaným, i proto si ženy svého právního postavení ve společnosti nebyly zcela vědomy. Pokud existovaly zákony, které by se věnovaly ženám a jejich sociálnímu statutu, nebyly aktuální a nebraly příliš ohledy na potřeby žen. „Potřeba znalostí o skutečném postavení ženy ve společnosti byla pociťována stále silněji, úspěšnější pokusy udělat jasno ve spletnosti zákonů, existujících předsudků a nespravedlivých přístupů k ženám se však začaly objevovat až od 90. let. [...]“ (Neudorfllová-Lachmanová 1999, s. 98).

Vzdělanost žen byl důležitý pilíř, který napomohl k lepšímu a efektivnějšímu prosazování vlastních práv. Velmi nápomocný byl v tomto ohledu tisk, který zveřejňoval články, jež se zabývaly právním nebo zdravotním postavením žen podle dobových zákonů a praxe. Změny, které byly prosazovány stále vehementněji, se kromě sociální rovnoprávnosti zabývaly i oblastí zaměstnání či sexuálního zneužívání. Požadavky se nevztahovaly pouze na ženy, změnit se mělo i zacházení s dětmi – zvláště pak v zemědělském odvětví (tamtéž).

3.2 Ženské listy

Mezi nejznámější časopisy, jež se v Čechách podílely na emancipačním úsilí žen, patřily *Ženské listy*, které vznikly zpočátku jako příloha *Květů*. Když ale roku 1873 převzal *Květy* František Augustin Urbánek, staly se *Ženské listy* samostatným prostorem, kde se kromě beletrie tiskly i články pojednávající o *pokrocích ve vzdělanosti žen* (Heczková 2009, s. 62). Charakter časopisu se během let měnil. Nejprve se výlučně soustředil na naučné texty, poté se zaměřil i na spolkovou činnost. Zakládaly se nové rubriky, v časopisu se začaly pravidelně objevovat i literární kritiky Elišky Krásnohorské, jež byla od roku 1875 do 1911 jedinou redaktorkou listu. Vědecké a kulturní příspěvky pak nahradily beletrii,

¹² GELLNER, František. *Druhé drobký z Františka Gellnera*. Vyd. 2. Brno: Jota, 2005, s. 74.

kteřá z časopisu vymizela úplně. Próza a poezie se do listu roku 1876 vrátily a v časopisu poté setrvaly až do konce jeho existence. Kromě Krásnohorské se na časopisu podílely i Karolína Světlá, Sofie Podlipská, Věnceslava Lužická nebo sestry Rottovy. Na konci století vznikaly další emancipační časopisy – *Ženský obzor* nebo *Ženský svět* Terézy Novákové. Se smrtí Krásnohorské skončila i činnost časopisu. Ačkoli jej sama někdy nazývala „skromným listem“, pomocí časopisecké činnosti dosáhla Krásnohorská se svými spolupracovnicemi nemalých úspěchů – umožnila otevřít vysoké vzdělání ženám, podařilo se jí vytvořit místo, kde ženy podporovaly ženy a kde se ženy nebály projevit svůj názor, ať už byl sebekontroverznější. „Završila se jedna významná etapa českého ženského hnutí spojená se jménem ženy, jejíž odvahy, bojovnosti, inteligence a talentu bychom si dodnes měli cenit [...]“ (Heczková 2009, s. 22).

3.3 Vzdělání žen

Na vzdělávání žen bylo společností v 19. století nahlíženo spíše s nevolí. Vyšší vzdělávací instituce byly určeny převážně pro chlapce, a pokud se dívka chtěla dále vzdělávat, měla jen omezené možnosti. Dívky ze zámožnějších rodin si mohly dovolit soukromého učitele nebo navštěvovat klášterní školy. Dívky pocházející z vesnice musely za vzděláním do města. Život ve městě byl však značně finančně nákladnější, proto si tento „luxus“ mohly dovolit rodiny, jejichž příjem toto studium umožňoval. Ke konci století vznikaly další soukromé vzdělávací instituce, kde si ženy osvojovaly kromě čtení a psaní i další dovednosti, jako byla například znalost cizích jazyků.

Omezené vzdělávací možnosti dívek souvisely s rolí vzdělance, kterou ve společnosti zastával muž. To on měl privilegia, o která ženy začaly bojovat, to jemu se dostávalo vzdělání, na které se ženy na sklonku století snažily dosáhnout. Role, jež se přisuzovala ženám, byla orientovaná převážně na rodinu. „V sedmdesátých letech 19. století byla vzdělaná žena a žena pracující, natož pak žena „profesionálně“ demonstrující svoji vzdělanost a racionalitu, poměrně stereotypně ohrožována opakujícím se identifikačním obrazem mužatky“ (tamtéž, s. 20).

Konec století znamenal jisté ohrožení oné mužské role – pro ženy byly zřizovány i vyšší vzdělávací instituce, které by jim měly být nápomocné pro jejich kariérní život. Měly je připravit na profesi, které by se rády v budoucnu věnovaly. I zde však ženy narazily na odpor společnosti. Placená práce žen „byla neobvyklá, navíc poznamenaná stigmatem něčeho nenormálního, nepatřičného, chorobného, snad dokonce zvrhlého“ (Greňová 2016,

s. 43). Vydělečná činnost ženy zároveň stavěla muže do negativního světla. Jakmile žena začala pracovat, jevil se muž v očích druhých jako neschopný živitel rodiny.

Stupeň vzdělání žen se odrážel i na jejich pracovních příležitostech – se základním vzděláním mohly vykonávat jen práce podřadné, špatně placené. Aby ale mohly získat vyšší vzdělání, musely ženy disponovat vyšším finančním obnosem. Chudé dívky proto byly nedostatečně vzdělané a neměly ani příležitost k dalšímu studiu. Z toho důvodu vznikají školy, které si za studium nic neúčtují, chudé dívky podporují a pomáhají jim i s profesní dráhou. Mezi první školy patří Průmyslová škola dívčí založená roku 1865, školu založil i Ženský výrobní spolek český Karoliny Světlé a v roce 1890 vznikl Spolek pro ženské studium Minerva pod taktovkou Elišky Krásnohorské. Ten se od předešlých institucí lišil primárně tím, že ženy připravoval na studium na vysoké škole. Dříve se ženy na založených institucích učily hlavně praktickým činnostem a dovednostem (Greňová 2016, s. 45).

3.4 Žena-kariéristka

Dobové konvence odsuzovaly nejen ženu vzdělanou, která prahla po vyšším vzdělání, ale i ženu pracující. Pokud se jednalo o ženy z nižších tříd, jež by bez práce nemohly uživit rodiny, společnost dokázala jejich „nelibou činnost“ přehlížet. Jakmile ale pracovala žena z vyšších tříd, která byla dokonce vdaná, jednalo se o velmi zahanbující skutečnost, jež rodinné členy dotyčné stavěla do nezáviděníhodné pozice – jednalo se o urážku celé rodiny. Zároveň jistá samostatnost ženy ohrožuje mužskou nenahraditelnost. *„Kdyby se žena zabývala prací mimo dům, značí to, že je samostatná duchovně, muž k ní musí být jiný, protože mu je rovnější, musí ji respektovat; ona by snad vynikla, a tak my muži nejsme ještě zařízeni, abychom uznali rovnost, nebo že by žena v tom nebo onom měla vyniknout“* (Masaryk 1930, s. 70).

Dogmatické tvrzení, že žena nezvládne vykonávat stejná zaměstnání jako muž, ženám do jisté míry omezovalo uplatnění na pracovním trhu. Jedna z profesí, kterou ženy mohly bez odsudku vykonávat, byla pozice soukromé učitelky, ošetrovatelky nebo pozice na poštovních či telegrafních pobočkách (Bahenská 2014, s. 17). První světová válka znamenala pro ženy v zaměstnání určitou změnu – musely nahradit muže, kteří odešli do války. Tato skutečnost dokázala nejen to, že ženy svedou obstát v profesích, které byly do té doby výlučně mužské, ale že práci dokážou vykonávat se stejnou vervou. Pokud byla žena do té doby považována za rozumově slabší, nyní nastal okamžik, kdy všechny pochybovače uvedla v omyl. *„Říká se sice, že žena je rozumově slabší, ale nevidět to nikde.*

Vidět jen to, že všechna ta zaměstnání má muž, ale on jako silnější je okupoval. Že to tu znamená, že on je rozumově silnější, já nevěřím.[...]“ (Masaryk 1930, s. 72).

3.5 Žena-překladatelka

Pracovala-li žena čistě z důvodu finančního zisku, bylo negativně nahlíženo i na profesi překladatelky. Je pravděpodobné, že i z tohoto důvodu ženy ve většině případů své překlady nepodepisovaly vlastními jmény, nýbrž pseudonymy. Výjimku netvořila ani Elsa Gollárová, jež pseudonymů měla hned několik – Tatjana Ivanov nebo Juliette Franche de Clair. Své příspěvky též šifrovala různými iniciály, jako je např. E. X.

Co se týče literatury, nebylo ženám v oblasti kreativního psaní prisuzováno velké nadání. Jazyková tvořivost byla připisovaná mužům, ženy se považovaly spíše za osoby receptivní, neoriginální. Samozřejmě existovaly v literárním světě ženy, jichž si muži vážili a jejichž tvorbu považovali za hodnotnou, jedná se však o ojedinělé případy. Ještě ve čtyřicátých letech 20. století jde o výčet pár žen, jako byla Růžena Svobodová, Marie Pujmanová nebo Milada Součková.

Jazyková inovativnost však nadále zůstávala ryze mužskou záležitostí. Například Pavel Eisner, překladatel a literární vědec, byl k ženám v literatuře zvláště kritický – kromě již zmíněné jazykové tvořivosti jim nepřiznával ani jazykový humor a vyčleňoval je i z překladatelského odvětví (Eisner 2015, s. 442). Pro překlad je podle Eisnera podstatná především schopnost experimentovat. Žena, jak vyplývá z předchozích tvrzení, toho není schopná kvůli své jazykové neproduktivnosti. Ke změně tohoto názoru dochází v devadesátých letech 20. století – „*dochází k přezkoumávání pozice překladů a odjímá se přívěsko femininní jakožto dekadentní a nedůvěryhodné*“ (Flotowová 2012, s. 127). Formují se feministická hnutí, která ovlivňují v té době nejen společenskou situaci žen, ale dokonce obor translatologie. Toto období spadá do tzv. sociologicko-kulturního obratu, během něhož ženy pomocí překladu mohly plně realizovat. Překladatelka přestává být anonymní osobou, neviditelnou pracovnící nebo zašifrovanými iniciálami. Kromě osoby překladatele se pozornost začala věnovat i autorovi jakožto původci originálního textu, jenž se na výsledném překladu též spoluúčastní.

„To bylo zase charakteristické pro Julia Zeyera.

Byl-li nezdvořilý k muži, dovedl se za to vždy

velmi ochotně omluviti ženě.“¹³

4 Ženy v životě Julia Zeyera

Celý život byl Zeyer obklopen ženami. Už v dětství byl silně ovlivněn matkou, těžce pracující a energickou ženou, mající zálibu především v anglické, německé a francouzské literatuře, nebo chůvou, která ztělesňovala ono české v jeho německé výchově a která podle J. Voborníka (1907, s. 15–16) byla „*přešťastným osudem našeho národa zvolená, aby jiskrou génia svého českého a lidového roznítla v duši malého chovance svého Julia posvátný plamen lásky k vlasti a vznešené poezie nábožně mýtické* [...]“. Ačkoli Julius nebyl syn podle jejích představ, jenž by převzal obchodní povinnosti rodinného podniku, měl vždy její náklonnost, co se jeho uměleckých rozmarů týkalo, a „*jevila nesmírnou radost, když jí milý Julius předčítal z českého časopisu svou první vytištěnou práci*“. (Lauermannová-Mikschová 1941, s. 16) Těsně před matčinou smrtí si nechal zhotovit sádrový odlitek její ruky a uchovával ho ve studovně, stejně tak jako její podobiznu na olejové malbě. Až s náboženskou zbožností pak pečoval o její zasnubní prsten, který posléze věnoval své kmotřence. (Pynsent 1973, s. 20) I matčiny přítelkyně zanechaly v malém Zeyerovi určitou stopu, především v jeho rané tvorbě. „*Často mi později vyprávěl, že je většina jeho prvních látek čerpána z vypravování starých šlechticů, které v jeho dětství navštěvovaly dům jeho matky.* [...]“ (Lauermannová-Mikschová 1941, s. 99).

Velmi přátelský vztah měl se sestrami Kalašovými a jejich matkou. Nejen s nimi, ale později i s manželkami a dcerami přátel a známých si vyměňoval nespočet dopisů. V básnickově pozůstalosti se nachází obšírná korespondence například s německou básnířkou a překladatelkou Otilií Malybrok-Stielerovou, s jeho neteří Karlou Heinrichovou nebo českou malířkou Zdenkou Braunerovou. Zeyerovými přítelkyněmi byly i spisovatelky a básnířky Růžena Jesenská a Eliška Krásnohorská.

Ačkoli se ženami udržoval přátelství i několik (desítek) let, nikdy nic nenaznačovalo tomu, že by měl s dopisovatelkami intimní vztah. Ženy však ctil a nesmírně si jich vážil. A bylo tomu i naopak. Ať už ženy přitahovala jeho vlídnost, dobrosrdečnost nebo zevnějšek, není

¹³ LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Anna, RUTTE, Miroslav, ed. *Lidé minulých dob: kniha lidských a básnických osudů*. Třetí vydání. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1941 (Nové cíle), s. 102.

pochyb o tom, že byl Zeyer výborným společníkem. „*Dovedl docela dobře vyprávět i pikantní anekdoty, při nichž by se bezpochyby červenaly jeho nedozrálé nebo přezrálé ctitelky*“ (Neumann 1966, s. 516).

Milostný život Julia Zeyera byl na rozdíl od jeho přátelských vztahů velmi skromný, resp. nenápadný. V jeho životě se však objevilo několik dam, jež pro něj byly jako „*ta první, ta jediná záře, která mi v těch okamžicích osvětluje duši, srdce, život...*“ (Pynsent 1973, s. 24). Byl fascinován dvěma anglickými dámami, Miss Kershaw a Miss Mary Ann Stone. S první zmíněnou se sešel několikrát mimo Rusko, nic ovšem nenasvědčuje tomu, že by se s ní sexuálně sblížil. Vztah s ní byl čistě platonický, později přenesen na papír – oslňující literární vztah byl pro spisovatele atraktivnější než všední realita (tamtéž, s. 21). Co se týče druhé z žen, šlo o vztah značně komplikovanější.

Nejednomu ze svých přátel se básník svěřoval se svými pocity. Dopisy adresoval kupříkladu již jmenované Růženě Jesenské nebo svému velmi blízkému příteli, Františkovi Heritesovi. Miss Mary Ann Stone pobývala s rodinou ve Frýdlantě. Z několika Zeyerových dopisů je patrné, že i on do severní oblasti Čech několikrát zavítal. „*Byl jsem nějaký čas na venkově, ve Frýdlantě u známé rodiny anglické*“ (Voborník 1907, s. 46). Básník s Mary Ann vycestoval do Itálie a pět let později uskutečnili též výlet do Španělska, který v Zeyerovi nezanechal pouze šťastné vzpomínky.

Do Itálie básník s Mary Ann zavítal opět v roce 1892. Před odjezdem napsal o svém počínání dopis Jesenské, jako tolikrát předtím. Z něho je patrné, že i přes bolest, kterou mu setkání působilo, se nedokázal přimět k životu bez lásky. I přes těžkosti, jež s sebou přinášela přítomnost oné anglické dámy, nedokázal odmítnout možnost se s ní setkat. „*Ale nedal bych své utrpení za nic a za nic nevyměnil bych svou bolest. Chci snášeti, ale nechci zapomenouti, a sám býti zapomenut zdá se mi pravou smrtí*“ (Pynsent 1973, s. 23–24). Své emocionální rozpoložení popisoval posléze i Sládkovi, svěřil se i Heritesovi. Jedná se o listy neradostné, které pojednávají o duševní krizi a bídém stavu. Prosinec 1892 však znamenal obrat v básnickových neutěšených dopisech. Jsou plné touhy, naděje a nadšení. Snění se nevzdal ani na sklonku svého života. Zdá se, že milostný život Julia Zeyera však nadobro skončil v Itálii a více neopustil hranice jihoevropské země. Lze tak soudit i z předsmrtného díla *Troje paměti Víta Choráze*. V díle s výraznými autobiografickými prvky jde podle Lauermannové-Mikschové (1941, s. 111) „*o velkou lásku, jejíž slast a hrůza se odehrává také na půdě italské*“.

Jak bylo zmíněno, Zeyer byl blízkým přítelem hned několika českých básníků a prozaiků. A jak se uctivě a laskavě Zeyer vyjadřoval o ženách, ony mu to oplácely stejnou mincí. Oceňovaly jeho ušlechtilost, mravní povahu a galantní vystupování. *„Něžným jsa trubadúrem poesie české, duševně žil v ideálním rytířství jako v nejmilejším svém živlu, avšak rytířství toto nebylo mu jen vybranou libůstkou: bylo hlavním rysem jeh povahy i v žití skutečném.“* (Krásnohorská 1901) Přátelský básníkův charakter poznala na sklonku 19. století i německo-česká fejetonistka, jež se zpočátku zamilovala do Zeyerových románů a povídek, později však i do Zeyera samotného. Jejich přátelství, jež trvalo necelých sedm let, však nebylo jen okouzlením ze strany mladé publicistky. Byl to vztah založený na vzájemné úctě a respektu, který je patrný téměř na každé stránce dopisního papíru.

5 Přátelství mezi překladatelkou a autorem

*„Zeyer! Zeyer! Zeyer! Básník, ideál mé duše
mi odpověď!”¹⁴*

5.1 Počátek korespondence

Před rokem 1893 by Elsa Gollerová mezi své oblíbené české autory Zeyera zřejmě nezařadila. Pravděpodobněji by si vzpomněla na Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Čecha nebo Jana Nerudu. Zнала i prózu Boženy Němcové. Obdivovala Heineho, Goetha nebo Lenaua. Kromě zmíněných německých spisovatelů se zajímala i o literaturu francouzskou. Zájem o českou literaturu nebyl v jejím okolí velký, proto i ona po méně známých autorech z Čech nepátrala. Otilie Stieler-Malybroková, Zeyerova překladatelka, zájem o českou literaturu v Bavorsku shrnula Gollerové takto: *„Zde považují každého, kdo se zajímá o českou literaturu, za blázna...”* (Gollerová 1938, s. 3). Zájem o českou literaturu v ní započal v okamžiku, kdy jí bratranec v roce 1893 přinesl stoh českých knih, mezi nimi se nacházela i díla pro ni doposud neznámého Julia Zeyera.

Elsa byla okouzlena. Na sklonku roku 1893 se s matkou odstěhovala do Českých Budějovic. Zeyer, pobývajíc v té době v jihočeských Vodňanech, jí tedy nebyl už tak vzdálen. Požádala Zeyerovu velmi blízkou přítelkyni, Marii Kalašovou, aby jí sdělila básníkovu adresu. Jakmile znala místo, kde se básník nacházel, nic již nebránilo tomu, aby odeslala svůj první dopis a zahájila tak léta trvající přátelství, které mezi nimi postupem času vzniklo.

Zeyerova literární tvorba Elsu uchvátila natolik, že se chtěla podílet na tom, aby byla přístupná nejen českým, ale i německým čtenářům. Svůj první dopis básníkovi odeslala s jasným záměrem – *„Ihned jsem se rozhodla: přeložím nějakou Zeyerovu věc do němčiny a požádám o autorizaci”* (tamtéž). Za týden dostala od Zeyera odpověď. Přeložit mohla kterékoli jeho dílo pro jakýkoli časopis. Ožila, jásala, radovala se. Básníkovy knihy adorovala. *„Já je žila, prožívala, překládajíc vytrvale ty krásné jeho věci, se Zeyerem v Olympu.”* (Gollerová 1938, s. 3).

¹⁴ GOLLEROVÁ, Elsa. In memoriam Julia Zeyera. *Lidové noviny*, 16. 1. 1938, 46(26**). s. 3–4.

Elsa Gollerová nebyla jedinou německou překladatelkou, jež chtěla Zeyerova díla zpřístupnit německy mluvícímu obyvatelstvu. S německým překladem Zeyerovy poezie začal v roce 1895 Eduard Albert vydáním svazku *Neueste Poesie aus Böhmen 1. (Die der Welliteratur conformen Richtungen)*. Dva překlady v něm vydané obstaral Albert sám, jednu báseň přeložil Bronislav Wellek a většinu pak do němčiny převedla nejznámější překladatelka Zeyerových básní, Otilie Malybrok-Stielerová (Nezdařil 1985, s. 162–163). Otilie Malybrok-Stielerová na rozdíl od ostatních překladatelů nežila v Čechách a ani v nich delší dobu nepobývala. Základy češtiny ji naučil český malíř Bedřich Wachsman, znalosti pak zdokonalil zpěvák Karel Fiala, který mimo jiné překladatelku přivedl i k dílům Julia Zeyera. Její výchozí pozice byla tedy velmi podobná situaci Elsy Gollerové ve chvíli, kdy básníkovi psala poprvé – znalosti českého jazyka sice měla, ale protože mluvila doma a i s přáteli německy, za úroveň své češtiny se spíše styděla. I z toho důvodu píše první dopisy v němčině. V českém jazyce začala Gollerové listy psát až poté, co ji o to český básník sám poprosil. „Škoda jen pak, že nepíšete česky. Nebylo by ještě možné se do toho upravit? Měl jsem též vychování německo-rakouské a byl jsem o mnoho starší než Vy, když jsem začal upravovat se do češtiny.“¹⁵

5.2 Rok 1894

Prosbou o překládání Zeyerových děl začíná na sklonku roku 1894 léta trvající korespondence mezi překladatelkou a básníkem. Elsa dopisy zprvu psala kurentem, novogotickým kurzívním písmem používaným v Německu od 16. století až téměř do poloviny 20. století. Jmenovitě se jednalo o autorizaci překladu novely *Teréza Manfredi*,¹⁶ která německou fejetonistku uchvátila. Slibuje: „*Ich gebe Ihnen mein Wort, dass ich mich mit der ganzen Begeisterung an die Arbeit machen würde (die ich für diese Novelle empfinde) und wenn jemand eine Arbeit mit Lust und Liebe erfasst, dann muss sie ja gelingen!*“¹⁷ Překlad chtěla zveřejnit v deníku *Politik* – k tomuto rozhodnutí byl Zeyer

¹⁵ J. Zeyer → E. Gollerová, 21. 1. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

¹⁶ Therese Manfredi. *Politik*. 1903, 42(48), s. 5.

¹⁷ E. Gollerová → J. Zeyer, 29. 11. 1894, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer. „*Dávám Vám své slovo, že se do práce pustím se vším nadšením (které pro tuto novelu pociťuji) a pokud někdo dělá práci s radostí a láskou, pak musí uspět!*“

poněkud skeptický. „Nevím totiž, zveřejní-li Vám pražská Politika Vaši práci. Nejsem v redakci znám, myslím ale, že tam mají své stálé spolupracovníky.“¹⁸

Hned v dalším psaní požádala Gollerová o svolení přeložit povídku *Miss Olympia*¹⁹ nebo román *Jan Maria Plojhar*. Zeyer jí však doporučil, ať raději nejprve překládá díla kratší. Zároveň prosil o zprávy z redakce *Politik*. Ty ovšem nepřicházely. Proto se Gollerová rozhodla překlad poslat do Vídně do deníku *Die Presse*, kde ji odmítli s tvrzením, že publikují pouze díla originální, nikoli překlady. Poslala proto rukopis do Stuttgartu do redakce *Aus fremden Zungen*.²⁰

Stuttgartský časopis se totiž zaměřoval především na světovou literaturu. Vzorem k tomuto rozhodnutí byl pro list německý spisovatel J. W. von Goethe, jenž svého času dobu nastávající charakterizoval jako dobu světové literatury. Časopis se zprvu orientoval na francouzské autory, přitažlivým pro čtenáře se později stal spektrem jazyků, ze kterých se překládalo. V prvním ročníku (1891) se překládala díla z velkých jazyků, jako byla např. angličtina, francouzština nebo ruština, zastoupena byla ovšem i tvorba v chorvatském, maďarském nebo dánském jazyce. V druhém čísle už byla zastoupena také českojazyčná literatura (Merhautová 2016, s. 143–156).

5.3 Rok 1895

Skepticky vstoupila Gollerová do roku 1895 – byla netrpělivá, pochybovačná a žádala Zeyera o rady. Ten byl ve věci svých překladů velmi realistický – pochyboval, že redakce *Aus fremden Zungen* vůbec nějaké dílo vydá, do redakce *Politik* by překladatelka měla posílat pouze díla kratší, aby měla alespoň nějakou šanci na úspěch. „Bude snad praktické pro Vás, překládati takové malé francouzské věci do Politik, dostanete se tím v té redakci

¹⁸ J. Zeyer → E. Gollerová, 3. 12. 1894, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

¹⁹ Miss Olympia. *Politik*. 1900, 39(80), s. 3.

²⁰ O přiblížení a zpřístupnění Zeyerovy prózy se zasloužil také Camill Hoffmann, přispěvatel do německého časopisu *Aus fremden Zungen*. Když se časopis na přelomu 19. a 20. století začal zajímat spíše o jazyky ve světovém měřítku spíše nevýrazné, začaly se v časopise objevovat i díla českých spisovatelů. Hoffmann, orientovaný především na díla O. Březiny, O. Theera nebo R. Svobodové, se интересовал i o spisovatele, již se podle něj „zasloužili o zevropštění české literatury“ (Merhautová 2016, s. 182) – mezi nimi byl Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. Hoffmann kromě Zeyerových děl, mezi která patřila i povídka *Inultus* z cyklu *Tři legendy o krucifixu*, publikoval o spisovateli i několik studií (tamtéž).

na pevnou půdu, a pak Vám snad uveřejní vše, co pošlete.“²¹ Gollerovou upozornil na fakt, že povídku *Smrt Evy* již přeložila Malybrok-Stielerová, na románu *Jan Maria Plojhar* pracuje pan „Schönbaum“. Nechtěl překladatelku od literatury zcela odradit, radil jí tedy psát něco svého. „Vás to táhne na dráhu literární, tedy máte k tomu nejspíše povolání a třeba nezůstanete vždy při překladech. Snad to ve Vás vzplane a napíšete sama něco ze sebe.“²²

Reakce *Politik* však hned vzápětí Gollerové poslala dopis s odpovědí, že povídku *Smrt Evy* přijala a bude ji publikovat. Gollerová tak využila nově nabytý elán a začala překládat Zeyerovu další kratší prózu, *Darju*. Mimo jiné žádala o autorizaci pro překlad dalšího díla – tím je „fantastická povídka“ *Opálová miska*. Kromě překladů však zároveň pracovala již na svých textech, které básníkovi posílala se slovy, že bude-li její rukopisy spatřovat jako nezdařilé, více se ke psaní nevrátí a zůstane pouze u překládání jeho děl.

Překladatelka měla opakovaně tendenci svá díla a svůj talent snižovat. Repetitivně Zeyera žádala o spálení jemu zasláných dopisů. „[...] a jen jednu prosbu mne prosím dovolte vyslovit – spalte ty hloupé mé feuilletony ano, a obzvláště ten český, který jest tak chybný jak ‚pražská dlažba‘, musil by být celý vyspraven.“²³ Podceňování vlastního psaní pramenilo především z nedostatečné znalosti českého pravopisu a gramatiky. Zároveň se se svým básnickým ideálem neustále srovnávala – jeho považovala za génia, zatímco sebe viděla na opačném pólu pomyslné stupnice.

Četba české literatury byla podle básníka jediným východiskem pro zlepšení jazykového projevu – nabídl tak Gollerové, že se vypraví do Budějovic a některé své knihy jí zapůjčí. Doporučil jí především romány Karoliny Světlé nebo Boženy Němcové. Fejetonistka neměla v tu dobu o české literatuře velké povědomí, nabídku přijala a již plánovala osobní setkání. „Pomněte jen, velectěný pane, neznám od paní Světlé nic, od pí. Podlipské, pardon Němcové, ‚Babičku‘ – a ‚Perlu šumavskou‘ – pak zas nic. Od žádného básníka krom Vrchlického starší sbírky a Čecha [...]“²⁴

Na konci února přišla z redakce *Politik* další radostná zpráva – přijali a uveřejní kratší prózu *Král Kofetua*. Ze Stuttgartu obdržela Gollerová též odpověď, která slibovala

²¹ J. Zeyer → E. Gollerová, 21. 1. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²² J. Zeyer → E. Gollerová, 21. 1. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²³ E. Gollerová → J. Zeyer, 15. 2. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²⁴ E. Gollerová → J. Zeyer, 20. 2. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

publikování překladu *Donato a Sismonda*. Nakladatelství, které mělo dílo vydat, se jmenovalo *Engelhorn Verlag*.

Už na počátku korespondence bylo patrné, že překladatelka v osobě básníkově neviděla jen autora, jehož díla by ráda přeložila do německého jazyka, ale spatřovala v něm někoho, komu byla zcela odevzdaná, bezmezně mu věřila a svěřovala mu svá tajemství, o kterých doposud nikomu nepověděla. „*Vy jen dobré můžete chápati – a pročez mohu mnoho říci Vám, co jinému bych já snad neřekla – neb Vy jste básník, toť ale není člověk – toť polobůh, toť ideál* –“.²⁵ Jedno z nich je fakt, že Gollerová byla již v minulosti zasnoubená – ze zasnub sešlo, což mladou překladatelku hluboce zasáhlo, a nikdy víc pak neměla jiné vážné známosti. Překlad Zeyerových děl jí sloužil jako záplata na bolestné rány z minulosti, díky této práci zapomínala na životní útrapy: „*Ted' chápete pane, proč Jste mi nyní tak sladkou útěchou, – zapomínám – ba někdy i slabý slunka svit v mou duši uniká a život mě zas někdy blaží*.“²⁶

Gollerová v Zeyerovi neviděla pouze ideálního básníka, jehož talentu ona sama nemůže nikdy dosáhnout, ale považovala jej i za vzor otcovský. Sám Zeyer rád mladé fejetonistce radil jak v záležitostech překladatelských, tak i ve věcech osobních. „*Mám z toho radost, že nahlížíte, že to v té Praze není tak zlé, jak Jste si myslela, a že mé otcovské rady Jste si všimla a že se osvědčila*.“²⁷ Ačkoli je dopisování velmi familiární, žádný z dopisů nenasvědčuje, že mezi nimi kdy došlo k něčemu intimnějšímu. Zeyer byl spíše pro mladou fejetonistku mentorem, jenž ji provázel drahou kariérou a životní.

V dopisech se reflektuje i genderový rozdíl ve společnosti, který pociťovala především básnířka – kritizovala hlavně předsudky vůči ženám, které se týkaly cestování, literatury a projevování citů. „*[...] vím, že žena nikdy nemá vše, co v hloubi srdce jí dřímá, odhaliti [...]*“²⁸ Zároveň se v kontrastu s mužem považovala jako žena za osobu méněcennou. Přála by si být mužem, mít větší rozhodovací svobodu a též by toužila po větší serióznosti v publicistickém odvětví. „*Jest to jako kletba, která mne tíží stále a stále, že ženou jsem – jen ženou! – a přec ne pravou ženou*.“²⁹ Lepší společenské postavení si přála Gollerová i pro svou neteř Stefi, kterou brávala na návštěvy k Zeyerovi s sebou. „*[...] snad jednou*

²⁵ E. Gollerová → J. Zeyer, 7. 3. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ J. Zeyer → E. Gollerová, 6. 10. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²⁸ E. Gollerová → J. Zeyer, 17. 3. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

²⁹ E. Gollerová → J. Zeyer, 11. 10. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

*bude též něčím víc než pouhou ‚dámou‘ neb dobrou hospodyní. – Ač šťastnější a klidnější by v prvních dvou případech věru byla.*³⁰

Právě při osobních setkáních (spíše než v rámci dopisů) patrně řešili Zeyer s Gollerovou různé překladatelské problémy, ona mu předčítala hrubé verze prozatím přeložených částí jeho děl a on jí poskytoval zpětnou vazbu. V květnu roku 1895 však měla Gollerová odcestovat na nějaký čas do Německa, proto se Zeyer rozhodl sdělit názor na překlad povídky *Smrt Evy* písemně: „*Ani jsem Vám neřekl, že jsem četl Váš překlad ‚Evy‘ a jak se mi líbil!* –“³¹ Překlady nekonzultovala Gollerová pouze se Zeyerem, poradit si nechala také od Zeyerovy další překladatelky, Otilie Malybrok-Stielerové, se kterou se seznámila prostřednictvím autora. Zeyer o ní píše: „*Žaluje na nedostatek času, psala mi též, že začala ‚Vůni‘ v překladu Vašem číst a že se jí zamlouvá. Bude Vám o tom zajisté sama více psát.*“³²

Zmíněná osobní setkání probíhala většinou v Budějovicích, kam Zeyer z Vodňan dojížděl. První proběhlo v únoru 1895, další následovalo hned v březnu a v srpnu proběhla první návštěva ve Vodňanech. Ačkoli to byla Gollerová, která návštěvy iniciovala, i on se z osobních setkání těšil. „*Prosím, Slečno, byste vřelé moje díky za poskytnutou mi u Vás hostinnost paní matce laskavě vyřídila a sama přijala. Byly to chvíle milé a útulné, jež jsem ve společnosti Vaší trávil, a živý Váš rozhovor byl velice zábavný!*“³³

Konec roku 1895 nebyl pro Gollerovou ohledně publicistické aktivity příliš zdařilý. Nedařilo se jí ve vlastní tvorbě, i v redakci německého deníku její práce neměly úspěch. „*[...] a měla jsem poslední dobu dost takých chvil – i Politik mne vše nazpět vrátila, – budu dále pracovat, ale nevím, zdali se mne podaří mé věci jednou uveřejnit.*“³⁴

5.4 Rok 1896

Z roku 1896 existuje v obou fondech, jak ve fondu J. Zeyera, tak ve fondu E. Gollerové, pouze jeden dopis, který Gollerová Zeyerovi odeslala. Kvůli chybějícímu materiálu nelze vztah v tomto roce dobře rekonstruovat. Z konce března však pochází zmínka, která alespoň zčásti zaznamenává vztah mezi autorem a překladatelkou na oné profesní úrovni.

³⁰ E. Gollerová → J. Zeyer, 4. 8. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³¹ J. Zeyer → E. Gollerová, 6. 5. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³² J. Zeyer → E. Gollerová, 22. 9. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³³ Tamtéž.

³⁴ E. Gollerová → J. Zeyer, 14. 12. 1895, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

Zeyerovi se do rukou dostalo vydání německého listu *Prager Zeitung*, kde v příloze našel překlad svého díla *Darja*. „*Přeložila ji jakási ‚Ludmila Danzerová‘, nevím, je-li to ta herečka z českého divadla. Mě se nikdo neptal o souhlas.*“³⁵ Překvapen zájmem novin o českou literaturu poradil básník Gollerové, jelikož má tolik jeho překladů a neví, kde by je mohla uveřejnit, aby překlady zaslala právě do redakce *Prager Zeitung*, kde v té době působil redaktor dr. Josef Karásek.

5.5 Rok 1897

Rok 1897 je na dopisy od Elsy Gollerové ještě chudší, než tomu bylo v roce 1896 – existuje sice též jeden dopis, ten je však nedatovaný (viz Poznámky k dopisům). V únoru se Zeyer vyjádřil k cestopisným reportážím, které Gollerové psala z cest z Ruska. „*Vaše dopisy s Ruska [...] jsem četl s velkým interese. Vypravujete živě a dobře pozorujete, jsou to roztomile podané impresy, tónem rozmarným, se svěží bezprostředností psané [...]*“.³⁶ Pouze mu bylo líto skutečnosti, že nemohla fejetonistka v cizí zemi pobýt déle, aby lépe poznala tamní obyvatele.

V březnu psal Zeyer Gollerové další dopis s povzbuzením a návrhem, aby svou práci zkusila zaslat do *Politik*. „*Ten překlad Vašeho ruského románu by snad vzali v německé ‚Politik‘ co přílohu? Zkuste to, abyste nebyla marně pracovala.*“³⁷ Podpory se jí dostalo i od paní Malybrokové-Stielerové, se kterou se Elsa v Praze na jaře setkala. O setkání Stielerová referovala Zeyerovi velmi kladně. „*Ich habe Frä. Elsa wirklich lieb gewonnen. Sie ist originell und interessant, hat Verstand und Gemüt.*“³⁸

I přes veškerou podporu, které se jí dostávalo od blízkých, se Gollerové na začátku léta stále nedařilo překlady v novinách uveřejnit. Situace v té době byla ohledně překladů z češtiny nepřijímavá. „*Že Vám neuveřejňují překlady z češtiny, nedivte se. Vydali se proti všemu českému a terorizují německé nakladatele v Německu samém. Vím to určitě*“, psal jí Zeyer.³⁹ Stav nebyl po překladatelce ideální, což se odráželo i na jejím psychickém rozpoložení. Básníkovi psala dopisy plné pesimismu a chtěla zanechat nejen překladatelské

³⁵ J. Zeyer → E. Gollerová, 27. 3. 1896, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³⁶ J. Zeyer → E. Gollerová, 16. 2. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³⁷ J. Zeyer → E. Gollerová, 08. 3. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

³⁸ J. Zeyer → E. Gollerová, 06. 4. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer. „*Slečnu Elsu jsem si opravdu oblíbila. Je originální a zajímavá, rozumná a duchaplná.*“

³⁹ J. Zeyer → E. Gollerová, 30. 5. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

činnosti, ale i bydlení v Českých Budějovicích. „*Jak daleko vyzrály Vaše plány stran přesídlení z Budějovic?*“⁴⁰

Letní měsíce však pro Gollerovou znamenaly určitý obrat. Zeyer ji nepřestal v kariérní dráze podporovat a žádal, až se vrátí z pobytu v Lužanech, aby mu dala přečíst některý ze svých překladů. „[...] řeknu Vám upřímně, co se mi o tom bude zdát. Myslím, že Vám nikdo o tom nic neříká, a přece je to důležité slyšet třeba i nesprávný úsudek, občas aspoň. –“⁴¹ A soudě dle odpovědi, kterou Zeyer na začátku srpna odeslal, událo se v překladatelčině životě něco radostného, bohužel není zřejmé, oč šlo. Dle obsahu psaní šlo nejspíše o uveřejnění některého z překladu, eventuelně o možnost někam vycestovat. Básník totiž dopis uvozuje tvrzením „*Velkou radost mám z toho, Slečno, že se Vám vyplnila přání, aspoň jedno, vyjasní se Vám trochu mysl...*“⁴² a dokončil větu sdělením „... a dá Bůh, vyplní se Vám přání důležitější, ohledem na produkci vlastní!“⁴³

5.6 Rok 1898

Začátek roku byl pro Gollerovou stejně úspěšný jako konec roku předešlého. V únoru Zeyerovi psala dopis, jenž vypovídá o kariérních úspěších. „*Mám nyní dost co dělat, překládám malé a dosti pěkné feuilletony pro Politik, tu z ruštiny, tu z frančtiny a těší mne to...*“⁴⁴ Básník ji a matku velmi frekventovaně navštěvoval a do Budějovic jezdil rád – i přes nepříznivé počasí a někdy i špatný zdravotní stav.

Úvaha o štěstí a šťastném životě přivedla Zeyera v březnu toho roku na nápad – ponoukl Gollerové myšlenku sepsat své prozatímní životní zkušenosti a vzpomínky do kratších, chronologicky řazených článků. Autobiografické příspěvky jí měly pomoci vypořádat se s těžšími obdobími v jejím životě, jako byly například již zmíněné nepovedené zasnuby. „*Což abyste se pokusila popsat svoje dětství? A pak pozdější život až k té katastrofě? Nemusila byste to hned uveřejnit. Snad byste z toho později udělala román.*“⁴⁵ Koncept románu se básníkovi opravdu zamlouval. Zápisky měly Gollerové sloužit jako „vzácný materiál“, jež by použila poté v budoucích letech jako podkladu pro rozsáhlejší

⁴⁰ J. Zeyer → E. Gollerová, 17. 7. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴¹ J. Zeyer → E. Gollerová, 30. 7. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴² J. Zeyer → E. Gollerová, 2. 8. 1897, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ E. Gollerová → J. Zeyer, 21. 2. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴⁵ J. Zeyer → E. Gollerová, 12. 3. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

prozaickou formu. Ve fondu Elsy Gollerové ani v žádných novinách, do kterých Gollerová přispívala, se však nenachází jediná zmínka o tom, že by byly vzpomínky později publikované.

Ačkoli to byl primárně Zeyer, kdo překladatelku v jejích literárních pokusech podporoval, i ona mu dávala, někdy až nekriticky pozitivní, zpětnou vazbu na jeho literární výtvoř. V dubnu psala Gollerová dopis, kde reagovala na Zeyerovo čerstvě publikované pohádkové drama *Radúz a Mahulena*. Recepce díla nebyla v básníkově okolí velmi pozitivní. Kritiku však nebral příliš vážně, hodlal dbát jen svého uměleckého přesvědčení a vědomí. Situaci okomentoval krátce a prostě slovy: „[...] *nečekal jsem nic a nejsem tedy zklamán*.“⁴⁶

Z období od května do listopadu tohoto roku chybí ve fondu dopisy, které Gollerová Zeyerovi odeslala. Informace z této části roku vycházejí tudíž pouze z jednostranné korespondence a úsudky z ní jsou založeny čistě na dopisech, které byly adresovány překladatelce. Jedna z cest, které Gollerová v roce 1898 podnikla, směřovala v květnu k Tegernsee – místu, kde v té době pobývala Otilie Malybrok-Stielerová. Zeyerovy překladatelky si během let vytvořily silné přátelské pouto, o čemž svědčí dopisy, které Stielerová básníkovi zasílala. „*Paní Stielerová mi psala a litovala, že Jste nezůstala déle!*“⁴⁷

Návratným tématem korespondence byl toho roku i zdravotní stav Otokara Mokrého – Zeyerova přítele z Vodňan, českého básníka a překladatele. Zeyer se mu cítil být zavázán a chodil ho a jeho rodinu mnohokrát během roku navštěvovat. Dokonce obětoval cesty do zahraničí, aby byl příteli nablízku a mohl s ním strávit co nejvíce času. V červnu s ním jel do lázní do Brandýsa nad Orlicí, odkud Gollerové též poslal psaní. Byly to však dopisy neradostné a zdá se, že to byla projednou překladatelka, kdo se tu básníkovi stal partnerem, jemuž mohl vypsát vše, co mu leželo na srdci. „*Je to k zoufání!! Můžete si myslit, jak mně je, a musím stále řešit a dále vymýšlet věci nemožné*.“⁴⁸

Doklad o tom, že Zeyer Gollerové v oblasti překladu jeho děl důvěřoval, lze demonstrovat na jedné události, jež proběhla v polovině září 1898. Zeyer dostal dopis od jednoho zájemce z Brna, který by rád přeložil některá jeho díla. Konkrétně se jednalo o novely *Darja*, *Teréza Manfredi* a v neposlední řadě *Donato a Sismonda*. Díla, která Gollerová

⁴⁶ J. Zeyer → E. Gollerová, 17. 4. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴⁷ J. Zeyer → E. Gollerová, 26. 5. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁴⁸ J. Zeyer → E. Gollerová, 9. 07. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

měla všechna rozpracovaná. Zeyer tedy poprosil překladatelku o dopis, ve kterém by mu sdělila, které novely již překládá ona. „*Nepamatuji se, které novelly Jste přeložila Vy, a prosím, byste mi krátce a brzy napsala, abych mu mohl odpověd' na dotaz dát.*“⁴⁹ Dal tak Gollerové příležitost, ačkoli žádné z děl nebylo v té době ještě uveřejněné, být oficiální překladatelkou těch próz, na kterých již začala pracovat. „*Jemu se třeba bude také šok dít, ale to už není moje záležitost.*“⁵⁰

5.7 Rok 1899

I co se týče roku 1899, dochovalo se v Zeyerově pozůstalosti jen torzo překladatelčiných dopisů – de facto pouze z listopadu a prosince. Je tak třeba spolehnout se především na Zeyerovy dopisy.

Spolu s balíky časopisů adresoval Zeyer překladatelce na začátku února návrh – doporučil jí, protože se mu líbily verše, které mu poslala (oceňuje především hudebnost a citové vyjádření), aby vydala vlastní sbírku poezie. „*Chtěla byste sebrat malou sbírku a ji vydat, ten pan Moos by byl zajisté ochoten, mohl by sám snad sbírku sestavit.*“⁵¹ Kromě básní měla Gollerová též přemýšlet nad tím, že by uveřejnila něco ze svých próz. „*Také z prózy své byste mohla uvít malou kytici. Promluvte s tím pánem.*“⁵² Pan Moos, patrně vydavatel, se kterým se Gollerová znala, v dopisech poté vystupuje ještě několikrát. Zeyer o něm napsal na začátku března, kdy Gollerové gratuloval k tomu, „*že konečně ten p. Moos se ,rozhoupal'.*“⁵³ – o co se konkrétně jednalo, nelze z jednostranné korespondence vydedukovat, souviselo to však s kariérním zdarem, neboť úspěch komentoval básník slovy: „*Má Vás to těšit, neboť konečně za práci sluší mzda, dostanu-li mzdu, vím, že jsem pracoval ve prospěch nejen sobě, ale i jiných a neboť mzdu nikdo darmo nedává.*“⁵⁴

I počátkem roku 1899 byla tématem korespondence práce na vzpomínkách Elsy Gollerové. Zeyer fejetonistce několikrát připomínal důležitost takových zápisků, jež v budoucnu pro ni budou velice důležité. „*Zdá se mi, že mám na Vás přece naléhat, abyste psala ty*

⁴⁹ J. Zeyer → E. Gollerová, 14. 9. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ J. Zeyer → E. Gollerová, 1. 2. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁵² Tamtéž.

⁵³ J. Zeyer → E. Gollerová, 3. 3. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁵⁴ Tamtéž.

vzpomínky svoje na dětství [...]“.⁵⁵ V roli mentora, který fejetonistce vypomáhá a radí v literárním světě, zároveň podotknul, aby své reminiscence psala česky. „*Pište to česky, abyste věděla, že to nepíšete do feuilletonu, když Vám ta představa vadí.*“⁵⁶ Držet se měla konceptu Goethova díla *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit*.

V březnu téhož roku se Gollerová chystala k cestě do Paříže. Básník jí dával rady, kam v hlavním městě Francie zavítat, co navštívit a na co nezapomenout. Po návratu vyšly v deníku *Politik* její cestopisné reportáže a též vzpomínka na setkání s Émilem Zolou.

5.7.1 Setkání s Émilem Zolou

Roku 1895 poslala Gollerová Zolovi dopis, ve kterém ho žádá o autorizaci překladu některých jeho děl do němčiny. Po třech měsících dostala písemné svolení a po dobu dvou let si s prozaikem vyměnila několik dopisů. Když v roce 1898 až 1899 propukla ve Francii Dreyfusova aféra,⁵⁷ využila tuto událost jako záminku, aby požádala vedení deníku *Politik*, do kterého přispívala, k oprávnění do hlavního města Francie jet a zdokumentovat tamější situaci. „*Redakce nadšeně souhlasila a slíbila mi ústy vše možné, s výsledkem takovým, že celý zájezd jsem zaplatila ze svého.*“ (Gollerová 1937, s. 143).

Po příjezdu do Paříže se ubytovala v penzionu, který obývala se třemi Ruskami z Kavkazu. Ty Gollerovou doprovodily do divadla v předměstí St. Antoine, kde v tu dobu probíhala demonstrace spojená s osobností E. Zoly, který byl ve skandálu zapleten také. Do literárních novin *L'Aurore* nechal zveřejnit otevřený dopis tehdejšímu francouzskému prezidentovi Félixu Fauremu, jehož žádá o propuštění nespravedlivě stíhaného Dreyfuse. V divadle, před kterým ji Zeyer varoval, vyústila akce v hlasitou vřavu, ze které se čtveřici žen podařilo uniknout, a do penzionu dorazily kolem druhé hodiny ranní.

Do hotelu, kde pobýval Zola, Gollerová potom přinesla velkou kytici žlutých růží se vzkazem, že se nachází v Paříži a že by se se spisovatelem chtěla vidět a promluvit si s ním. Odpověď, zprostředkovaná poslíčkem, byla velmi stručná – v pondělí v jedenáct hodin na ni bude spisovatel čekat. Novinu vyprávěla Gollerová v penzionu ostatním obyvatelkám – ty se jí vysmály se slovy, že ji v hotelu jednoduše odbyli a že se ve skutečnosti setkání nedočká.

⁵⁵ J. Zeyer → E. Gollerová, 14. 2. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁵⁶ J. Zeyer → E. Gollerová, 14. 2. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁵⁷ Alfred Dreyfus, francouzský důstojník, byl v roce 1894 křivě obviněn na základě zfalšovaných důkazů z kolaborace s Německým císařstvím.

V pondělí Gollerová přispěchala na domluvený čas do hotelu, ve kterém v přízemí čekaly již tři postarší dámy, každá s velkou kyticí na klíně. Zanedlouho přišel poslíček se vzkazem, že je marné na mistra čekat. Tvrzení ovšem platilo pro tři sedící dámy, Gollerová byla během chvilky vyzvána nahoru do pokoje. Po přátelském přivítání následoval rozhovor o literárních zájmech. Zola byl nadšen z tónu fejtonistčinych dopisů. „*Znám vás z vašich dopisů. Líbily se mi. Nadchla mne jejich naivnost a upřímnost – vždyť já nechci, aby lidé dělali to, co píšu – já jim chci ukázat, jak ošklivé je to, co dělají.*“ (Gollerová 1937, s. 145) Setkání skončilo slibem Gollerové, že opět přijde spisovatele navštívit.

Po dvou týdnech následovala další návštěva, velice krátká, kdy Gollerová spisovateli jen předala květiny, jež natrhala ve Versailles, a po dalších čtrnácti dnech proběhla finální návštěva, kde se Gollerová se Zolou loučila. Spisovatel ji pozval napřesrok do Paříže a Gollerová slíbila, že se Zolovi ozve, pokud by do Francie ještě zavítala. Další setkání bohužel už nemohlo proběhnout, Zola zemřel dříve, než se Gollerová do Paříže stihla vrátit.

Na konci října se básník stěhoval z jihočeských Vodňan do Prahy. Byla to pro něj velmi vyčerpávající a náročná událost, a proto mu nezbyvalo moc času na osobní korespondenci a vlastní tvorbu. Též měl dlouhodobě problémy se zrakem, což situaci ohledně dopisování neulehčovalo. Zprávu, že básník brzy opustí jihočeský domov, Gollerová nesla velmi špatně. Mylně si vyložila Zeyerovo sdělení, že před odjezdem z Vodňan už na návštěvu do Českých Budějovic nestihne zavítat, a domnívala se, že básník Budějovice nenavštíví už nikdy. „*Ne, ne, můj maestro, tak to nepude, musím Vás vidět, než na vždy od mě pojedete, musím! [...] Kdybyste byl viděl, jak rozplakal mne dnešní Váš list – měl byste útrpnost a přišel by dát ještě jednou k nám!*“⁵⁸ Zeyerova odpověď, patrně ovlivněná psychickým a fyzickým vysílením ze stěhovacího procesu, byla velmi útočná a všeobecně je z listu patrná velká rozhorlenost. „*Byl jsem, Slečno, velice překvapen Vaším exaltovaným listem a upřímně řečeno, zlobil jsem se na tu Vaši exaltaci hrozně a předsevzal jsem si, netajit se tím před Vámi.*“⁵⁹ Rozčílení nemělo ovšem dlouhého trvání a Zeyer sám se na konci dopisu omluvil za své psaní a za nepatřičné rozhořčení nad překladatelčinou odpovědí. „*Po tom*

⁵⁸ E. Gollerová → J. Zeyer, 1. 11. 1899, rkp., LA PNP, J. Zeyer.

⁵⁹ J. Zeyer → E. Gollerová, 2. 11. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

*vysvětlení a po té zlobě, musím se, vidím, zase s Vámi smířovat. Nehněvejte se tedy, prosím, že jsem se rozhorlil!*⁶⁰

Na konci roku poté posílal už dopisy z pražského bydlení, kde mu se zařizováním nového domova pomáhala řada známých a přátel. „*Paní Náprstková přichází denně a pracuje zde přes všechny protesty jako za mzdu! Fanta šoupá nábytek jako kommissionář, Bílek tahá bedny [...]*“⁶¹ Ačkoli Gollerová nemohla být v Praze přítomna a básníkovi se stěhovacím procesem pomoci, vážil si podpory, kterou mu vyjadřovala v dopisech. „*I já děkuji vám za všechno přátelství a za Vaši sympatii, jak Vy děkujete mně.*“⁶²

5.8 Rok 1900

Poslední rok dopisování neodkryl žádné nové pracovní příležitosti pro Gollerovou a nesl se spíše v přátelském duchu. Sestával spíše z každodenních poznatků a sdělování novinek z osobního života. Pro Julia Zeyera byl rok 1900 po fyzické a psychické stránce velmi namáhavý – v březnu mu zemřela sestra a od června pobýval v Lužanech, kam zpočátku jel pouze na krátkou návštěvu. Pobýval tam ještě 21. září, což je datum posledního odeslaného dopisu Else Gollerové, který se nachází v jeho pozůstalosti. V Lužanech setrval především ze zdravotních důvodů – jelikož vážně onemocněl, nechťeli ho jeho hostitelé pustit na další cesty, dokud nebude úplně uzdravený. Jeho dopisy Gollerové z této doby sestávají především z teologicko-filozofických výpovědí, ve kterých se velmi často obracel na Boha a zdůrazňoval jeho moc. „*Bůh nepotřebuje našich modliteb, my jich potřebujem a každá modlitba má jen cenu, jsme-li si vědomi, že modlíme se ve smyslu ‚bud’ vůle tvá!‘, ne naše!! Modlitba ta sama o sobě je tedy dobrá, ale není to bažení po štěstí [...]*“⁶³ I z psychického hlediska bylo výhodné, aby v Lužanech zůstal, neboť se mu tam okolní příroda a lidé velmi zamlouvali.

Básníkovo psychické rozpoložení ovlivnilo i nálady překladatelky. V dopisech neustále zmiňovala lítost nad jeho bídým stavem a zdůrazňovala především odpor ke svému tehdejšímu bydlišti, Českým Budějovicím. Město spatřovala jako kulturně nezáživné a vizuálně neatraktivní. „*[...] a pak že budeme mít zase to štěstí Vás vidět u nás v těch*

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ J. Zeyer → E. Gollerová, 14. 12. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶² J. Zeyer → E. Gollerová, 25. 11. 1899, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶³ J. Zeyer → E. Gollerová, 15. 2. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

*hrozných Budějovicích, které nenávidím tak velice a kterým jen Vaše blízkost ve Vodňanech dávala něco smiřujícího.*⁶⁴

Stěžovala si též na pracovní příležitosti a nasazení. Nebyla spokojená se svými doposud vydanými překlady, mrzelo ji, že není v literárním poli více aktivní. „[...] přeložila jsem pouze Asenat [...] i s Olympií nejsem teď spokojena – a zdál se mi ten překlad tak dobrým být. [...] Vůně byla dobře alespoň propracována.“⁶⁵ Nebyla také spokojena se svým angažmá v deníku *Politik*. S pocitem méněcennosti a s přesvědčením, že o její překlady v redakci stejně nikdo nestojí, se Gollerová cítila jako fejetonistka bez budoucnosti. V dopise ze 4. října napsala: „*Pracuji jako vždy mé malé věci pro Politik (překlady), tu a tam mne něco napadne – ale nemám to nijak zpracovat – ve mně je pořád chaos – citů, myšlenek malých, nepatrných a nepokojných.*“⁶⁶ Neúspěchem skončila i navázaná spolupráce s již zmíněným p. Moosem. „*Škoda o ty práce u toho mizerného Moosa.*“⁶⁷ Není jasné, o které překlady se jednalo, také není zřetelné, kdo konkrétně onen pan Moos byl, více se dopisovatelé o muži nezmínili.

V listech zmiňovala opakovaně Otilii Malybrok-Stielerovou, které své překlady posílala ke kontrole a na jejímž názoru Gollerové velmi záleželo – považovala ji za Zeyerovu nejlepší překladatelku. „[...] je věru jediná, která Vás překládat umí.“⁶⁸

5.9 Vzpomínky na Julia Zeyera

Poslední list odeslaný Zeyerem, jenž je uložený v básníkově fondu, dorazil do Českých Budějovic 21. 9. 1900 a neodkrývá mnoho. Básník v něm zmínil svůj špatný fyzický stav a referoval o překladu *Griseldy*, který obdržel od Stielerové. Nejednalo se přitom o poslední list, který Gollerové skutečně odeslal, neboť i poté mu překladatelka psala dopisy, ve kterých ho převážně podporovala a přála mu brzké uzdravení.

V jednom z posledních dopisů, které Gollerová Zeyerovi poslala, se mimo jiné nachází tvrzení, jež velmi jasně vymezuje její stanovisko ohledně národní identity. Reflektuje se v něm zároveň vztah k básníkovi, který napomohl Gollerové k sebeporozumění související s jejím postojem k češství. „*Pomněte, někdy mne je, jako by ta kniha ve mne probouzela cit*

⁶⁴ E. Gollerová → J. Zeyer, 18. 6. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶⁵ E. Gollerová → J. Zeyer, 25. 3. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶⁶ E. Gollerová → J. Zeyer, 4. 10. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶⁷ E. Gollerová → J. Zeyer, 25. 03. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁶⁸ E. Gollerová → J. Zeyer, 21. 9. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

– že jsem Češka – ač arcit' špatná – ale Češka duší a srdcem přece jen a že Vy jste mne naučil milovat naši zem českou!“⁶⁹

O básníkově smrti se Gollerová dozvěděla od Marie Kalašové, která jí hned 29. ledna 1901, v den básníkově smrti, poslala krátké sdělení, že Julius Zeyer zemřel pět minut po půlnoci. O den později tuto zprávu Gollerová posílá Malybrok-Stielerové.

Není známo, že by se Gollerová vyznala ze svého vztahu k Zeyerovi veřejně (v podobě nekrologu, vzpomínky) brzy po jeho smrti. Teprve o řadu let později, v souvislosti s jubileem čtyřiceti let od Zeyerovy smrti, publikovala v *Národních listech* Gollerová sérii vzpomínek na Julia Zeyera, ve kterých líčí historky, jimiž jí a matce básník zpříjemňoval návštěvy v Budějovicích. V článcích *Když Zeyer vyprávěl...*⁷⁰ a v *Zeyerovo zkrocení zlé ženy*⁷¹ Gollerová převyprávěla básníkovy zážitky z cest z Ruska, kde byl vychovatelem princů Valujevých. V posledním příspěvku, *Z hovorů s básníkem Zeyerem*⁷², vyložila jednu z rozhovorů s básníkem na téma smrt, Bůh a sny.

Obr. 2 - LA PNP, f. E. Gollerová

⁶⁹ E. Gollerová → J. Zeyer, 29. 10. 1900, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁷⁰ Národní listy. 1941, 81(38), s. 2–3.

⁷¹ Národní listy. 1941, 81(77), s. 2.

⁷² Národní listy. 1941, 81(102), s. 2.

6 Poznámky k dopisům

Dopisy adresované Juliu Zeyerovi, jejichž odesílatelkou byla Elsa Gollerová, jsou v jeho fondu řazené chronologicky a označené v horním rohu odpovídající číslovkou. Hned první dopisy však tomuto označení neodpovídají. Dva ze čtyř dopisů byly takto označené patrně z důvodu, že se u nich nenalézá žádné datum. Jeden z nich, mimo jiné psán francouzsky, vypovídá o divadelní hře Julia Zeyera, *Doña Sanča*. Premiéru mělo představení v Národním divadle v Praze 2. dubna 1897, Zeyer na dopis odpovídá 6. dubna 1897. Podle odpovídajícího číslování by dopis měl disponovat tedy číslovkou 37.

Druhý v pořadí vypovídá o uveřejnění překladu *Miss Olympia*, který v deníku *Politik* vyšel 23. března 1900. Pořadové číslo tohoto dopisu by odpovídalo 48.

Zbylé dva dopisy jsou na začátek přiřazené pravděpodobně z důvodu záměny poslední číslice v letopočtu. Mylně se považují za číslovku tři, jedná se však o osmičku. Vypozorovat to lze u prvního z nich především úvodní větou: „*Zítř před třema roky byl jste poprvé u nás!*“⁷³ První Zeyerova návštěva v Budějovicích se datuje do roku 1895. Pokud by měl být dopis očíslován správně, nesl by číslo 38. Mimo jiné na dopis Zeyer 25. 3. 1898 odpověděl slovy: „*Jak je to krásné a milé od Vás, že si pamatujete datum mé první návštěvy u Vás [...]*“⁷⁴

Druhý dopis lze snadno zařadit do tohoto roku hlavně díky tomu, že Zeyer též den Gollerové posílá dopis s tvrzením, že ji v Budějovicích navštíví. Zmiňuje zlé počasí a doufá, že dorazí na návštěvu v pořádku. Gollerová na dopis odpovídá: „*Maestro mio, těšíme se srdečně na Vás a přeji, by Bůh dal a nic nám radost, Vás, nevidět nezkazilo!*“⁷⁵ Pokud by dopis měl mít náležité pořadí, jednalo by se o dopis s označením 41.

Citované úryvky z dopisů jsou zachované v původním znění a u přepisu nedochází k žádným edičním úpravám vzhledem k dnešnímu pravopisu.

⁷³ E. Gollerová → J. Zeyer, 13. 2. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁷⁴ J. Zeyer → E. Gollerová, 25. 3. 1898, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

⁷⁵ E. Gollerová → J. Zeyer, 25. 3. 98, rkp., LA PNP, f. J. Zeyer.

7 Závěr

Smyslem práce bylo znázornit vztah Elsy Gollerové k českému básníkovi Juliu Zeyerovi s ohledem na jejich spolupráci autor – překladatelka. Ačkoli sehrála Gollerová v básnickově osobním i profesním životě nemalou roli, není v literárním ani překladatelském světě příliš známou osobností. Na svém kontě má nespočet překladů nejen pro německojazyčné listy, ale přispívala i do českých novin, kde se frekventovaněji angažovala až v pozdějších letech své publicistické aktivity a kde své příspěvky psala také česky. (Zpočátku píše výlučně německy.)

Pomocí dopisů uložených v LA PNP byl rekonstruován a interpretován vztah dopisovatelů rok po roce, mající počátek v roce 1894, kdy došlo k první interakci mezi korespondenty. Prvotní kontakt iniciovala Gollerová s intencí získat autorizaci k překladu některých Zeyerových děl. Z počátečních dopisů překladatelky je patrná velmi výrazně projevovaná náklonnost básníkovi, která během dopisování nemizí, ale přetváří se postupně z bezmezné adorace do vztahu, jenž je založený hlavně na úctě a respektu. Charakter Zeyerových dopisů byl výrazně proměnlivější – zpočátku se jednalo o listy spíše formální, ve kterých básník dával Gollerové rady k překladatelským záležitostem, později však začaly být listy mnohem osobnější – Zeyer v nich reflektoval nejen běžné, každodenní záležitosti, ale s překladatelkou si dopisoval o věcech, jež se ho osobně dotýkaly, jako byl jeho zdravotní stav, životní situace jeho blízkých přátel nebo filozoficko-společenská témata, o kterých dokázal vyprávět se silným zanícením.

Velmi názorně vztah mezi autorem a překladatelkou demonstruje vzpomínka Anny Lauermannové-Mikschové, kterou si do deníku zaznamenala 14. června 1895: „*Je to k smíchu – nikomu z nás nepsal v tuto dobu, kdy byl mysle sklíčené, jen Else Gollerové, své nejmladší ctitelce, která v něm nemiluje toliko poetu, nýbrž také muže, té psal. [...]*“ (Lauermannová-Mikschová 2014).

8 Zdroje

8.1 Primární literatura

LA PNP, fond Elsy Gollerové

LA PNP, fond Julia Zeyera

8.2 Sekundární literatura

BABKA, Miroslav. Zapomínaná překladatelka básníka Julia Zeyera. *Knihy a čtenáři*. 1947, 7(15), s. 88–89.

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše a MUSILOVÁ, Dana. 2014. O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR.

EISNER, Pavel, NIEDERLOVÁ, Petra, ed. *Chrám i tvrz: kniha o češtině*. V Praze: XYZ, 2015.

GELLNER, František. *Druhé drobký z Františka Gellnera*. Vyd. 2. Brno: Jota, 2005.

GOLLEROVÁ, Elsa. In memoriam Julia Zeyera. *Lidové noviny*, 16. 1. 1938, 46(26**), s. 3–4.

GOLLEROVÁ, Elsa. Mé setkání s Emilem Zolou. *Marginalie*. 1937, 11(7), s. 142–146.

GREŇOVÁ, Martina. *Ženy-překladatelky jako aktérky v kontaktu mezi češtinou a němčinou v 19. století a na počátku století dvacátého*. Praha, 2016. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nad hrobem Julia Zeyera. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, 31(3), s. 202–209.

LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Anna, RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza a Eva FARKOVÁ, ed. *Z deníku Anny Lauermannové-Mikschové*. Praha: Památník národního písemnictví, 2014.

LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Anna, RUTTE, Miroslav, ed. *Lidé minulých dob: kniha lidských a básnických osudů*. Třetí vydání. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1941. Nové cíle.

MAREŠOVÁ, Andrea. *Překladatelky z francouzštiny v dějinách překladu: české ženy a období po národním obrození*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a ženy: sborník k 80. narozeninám prvního presidenta Republiky Československé T. G. Masaryka, Díl I.* V Praze: Ženská národní rada, 1930. s. 70.
- MERHAUTOVÁ, Lucie. *Paralely a průniky: Česká literatura v časopisech německé moderny (1880-1910).* Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2016.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha: JANUA, c1999.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Stati a projevy.* II, 1904–1907. Praha: Odeon, 1966. Knihovna klasiků. Spisy Stanislava K. Neumanna.
- NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech.* Praha: Academia, 1985.
- PTÁČKOVÁ, Kateřina, Milena LENDEROVÁ a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků v IV. pardubického bienale 27.-28. dubna 2006).* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.
- PYNSENT, Robert B. *Julius Zeyer: The path to decadence.* Hague: Mouton, 1973. Slavistic Printings and Reprintings.
- VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer.* V Praze: Unie, 1907. Spisy Julia Zeyera.
- VON FLOTOW, Luise, 2012. Translating Women: from recent histories and re-translations to «Queerying» translation, and metramorphosis. *Quaderns: revista de traducció* [online]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, no. 19.